

Galambos Sándor

ELSŐ VILÁGHÁBORÚS SEGÉLYKÉRELMEK NYÍREGYHÁZÁN /SORSKÉPEK A HÁTORSZÁGBÓL/

Az elmúlt korok felső társadalmi rétegeiről rengeteg forrás, sok történész beszél. A szegények, a rászorultak körülményeiről azonban már kevesebb adat maradt fenn. Különösen kevés az olyan ún. puha források száma, amelyek nem statisztikailag megfogható, számokkal jellemezhető tényeket tartalmaznak, hanem érzésekről, gondolatokról, a megélt, bensővé vált történeésekről tájékoztatnak.

A dolgozat célja nem sokkal több, mint hogy az első világháború háttérjéből néhány nélkülöző, segítséget kérő embertársunk sorsát próbálja meg felvillantani annak a félszáznál több segélykérelemnek az alapján, amelyek a négyéves kataklizma idejéből megőrződtek. E kérvényeket különböző alapítványok kuratóriumához intézték.

Mielőtt ezeket a leveleket felbontanánk, idézzük föl először a szegénység történetileg változó fogalmát! A szegénység tartalma mindig relatív volt, az adott kor mindenkori átlagéletszínvonalától való elmaradást, az ezzel összevetett szűkösséget jelezte. A gazdasági és társadalmi viszonyok fejlődésével ez a szint objektíve mindig emelkedett, tehát a szegények /is/ egyre jobb körülmények között éltek.

A kérdés kutatóinak véleménye szerint a rendkívüli eseményeket leszámítva egy-egy populációban 10 és 30 % közötti a szegények aránya. Mollat szerint a mindig meglévő szegénység megszüntetésére először a reneszánsz és a reformáció idején gondoltak, amikor megjelent a szégyenérzet az emberhez méltatlan helyzetek láttán. A szegénység korábban magától értetődő jellegét a polgári gondolkodás és érzésvilág kérdőjelezte meg, s társadalmi méretekben ekkortól tettek lépéseket megoldására.¹

A polgári korszakban a szegénység kezelése két síkon történt. Egyrészt állami, hatósági intézkedéseket foganatosítottak, ezek azonban igen csekély körben hatottak. Másrészt egyre nagyobb mértékben elterjedtek a civil szervezetek, magánszemélyek általi jótékony segélyezési formák.

Magyarországon hatósági intézkedésekről az 1871. évi XVIII. és az 1886. évi XXII. törvénycikk: a községi törvények rendelkeztek, úgy, hogy a szegények támogatását szigorú feltételek megléte esetén /illetőleg, vagyontalanság, keresetképtelenség, gondozó rokonok hiánya/ a községek feladatává tették.

Természetesen, a leszakadók, lemaradók tábora sokkal nagyobb volt annál, mint amit a törvények átfogtak. Az összlakosság kb. 1 %-a kapott csupán hatósági segílyt. E segílyek azonban nem, vagy alig tették lehetővé a biztonságos megélhetést.

Az első világháború kitörését követően az állam a jelentősen meglódult infláció és a hadikölcsönök révén a megnövekedett terhek nagy részét a lakosságra hárította át. Különösen komoly zavarok léptek föl az élelmiszerellátásban az ország hadműveleti körzetekhez közel eső északkeleti részén.

Az egyes családok megélhetési nehézségeit fokozta az, hogy gyakran az egyetlen kereső vonult be katonának. Több ezer nyíregyházi polgár is harcolt a frontokon. Közülük 920 nem térhetett vissza otthonába, életét vesztette a háborúban.

A nagy áldozatokat követelő hadiesemények idején megnőtt a társadalom szolidaritása, segítőkészsége a legínségesebb körülmények között élők iránt. Nyíregyházán is több egyesület szervezett jótékonyági akciókat. Az étkeztetés, a szállás biztosítása, a természetbeni adományok mellett gyakori volt a készpénzsegély.

Évenként egyszer készpénzben osztották szét érintetlenül hagyott törzstőkékjük kamatait az alapítványok. Nyíregyházán a dualizmus korszakában mintegy száz világi célú alapítvány működött. Ezek a támogatandók körét a szociális vagy a teljesítmény elv alapján határozták meg, illetve egy részük mindkét szempontot egyszerre érvényesítette. Az első világháború idején a városban öt olyan szociális alapítvány létezett, amelyeknek az iratanyagában segíly iránt benyújtott kérelmek vannak.²

Az 1888-ban létrehozott Nikelszky Mátyás-alapítvány 1000 Ft-os alaptőkéjének 5 %-ra rúgó kamatait minden év március 21-én két elaggott, elszegényedett városi polgárnak juttatták.³ Az alapító a kérelmezők között előbbre sorolandónak kérte az iparosokat és az evangélikusokat. Az alapítás után egy évvel pedig egy pótrendelkezéssel egyértelművé tette, hogy adománya nemcsak a férfiakra, hanem az özvegy nőkre is vonatkozik.

Az 1892-ben életrehívott dr. Meskó Pál-alapítvány célja nyíregyházi illetőségű, önhibájukon kívül elszegényedett, elaggott és munkatehetetlen polgárok és polgárnők segítése volt, felekezeti különbség nélkül.⁴ Kezdetben 6-6, később 5-5 fő osztozott az 1000 Ft-os tőke hozadékán, a háború idején már négyre csökkent a kedvezményezettek száma, akiknek Pál napján, január 25-én nyújtotta át az összeget a polgármester.

A Zierek Ede nevét viselő adományt a névadó özvegy felesége 1908-as végrendeletében hozta létre.⁵ 4000 koronájának kamata egy elszegényedett

nyíregyházi, annak hiányában Szabolcs megyei illetőségű özvegy nő vagy idősebb leány segélyezését szolgálta. Elsőbbséget kellett adni az ún. úri nőknek.

A Nádassy György, Teréz és Lajos-segélyalapítvány 1914-től élt.⁶ Négy nyíregyházi, önhibáján kívül elszegényedett, becsületes polgár Lajos napján /aug. 25./ a 6000 koronás tőke rá eső kamatait vehette föl. Előnyben kellett azonban részesíteni az alapítványtevő Nádassy Lajos igényjogosult rokonait.

Az 1914. december 2-án elhunyt Bresel Paulina magánzó végrendeletében 4400 koronát adományozott arra célra, hogy minden évben négy szegény sorsú, arra érdemes, nyíregyházi özvegy asszony felekezeti különbség nélkül, egyenlő arányban részesedjék kamataiból.⁷ Az alapító külön kikötötte, hogy özvegy Borbély Pálné vasalónő élete végéig kérelmezés nélkül kapja meg a kiosztható összeg 1/4 részét.

Az öt alapítványhoz 1914 és 1918 között 62 kérelmező fordult segélyért, sokan több éven keresztül, illetve egy-egy évben több helyre benyújtva a kérvényt.

A kérelmek stílusa változatos, egyéni, habár az is feltételezhető, hogy a kérés megfogalmazására, formába öntésére a legtöbb kérelmező külső segítséget vett igénybe. Ezt bizonyítja, hogy az aláírásnál néha csak egy-két kereszt található, vagy az, hogy a kérvényező neve után esetenként a valóságos aláíró nevét is feltüntették.

A többnyire rendezett íráskép, valamint a jó ortográfia az általában idős kérvényezőknél szintén arra utal, hogy fiatalabb, szebben írni tudó személy vetette papírra a gondolatokat.

A kérelmek megerősítésére alkalmanként különféle mellékleteket csatoltak. Hol az egyházközség lelkésze ajánlotta a kamatokról döntő bizottság szíves figyelmébe pártfogoltját, hol a város valamelyik tekintélyes polgára tette ezt. A hatósági, szegénységi, illetve orvosi bizonyítványok, igazolások szintén a kérés jogosságát támasztották alá.

A legtöbb kérelemben részletesen leírták az életkörülményeket, taglalták a létfeltételek romlásának okait. E leírásokból, valamint az alapítványok céljaiból is az derül ki, hogy az alapítók jótékonyága nem volt határtalan. Mivel az adományozók a feltételek közé erkölcsi, értékelő elemeket is beépítettek /önhibáján kívül, becsületes, arra érdemes, úrinő/, ezáltal a szegényeket két csoportra osztották. A morális mérlegelés igényével azt is kinyilvánították, hogy nem a legszegényebb, pauper rétegeket kívánták támogatni, hanem azokat, akiknek korábbi biztos megélhetését a külső körülmények kedvezőtlen változása ingatta meg. Aki a polgári mentalitás, megítélés alapján saját hibájából szorult a társadalom peremére, az -- az alapítók szerint -- nem érdemelt segítséget.

A kérelmezők nagy része nem eleve, reménytelenül és hosszú ideje élt szegénységben, hanem egy-egy kedvezőtlen életfordulat okozott olyan változást, amelyet nem tudtak és akartak elfogadni. A korábbi, magasabb életnívó elérése viszont saját erőből lehetetlenné vált, ezért volt szükség külső támogatásra. A

kérvények hangneme azt mutatja, hogy ezt méltósággal kérték. A veszélyeztetett anyagi, egzisztenciális biztonság a lelki stabilitást, az egyén szuverenitását nem tette tönkre. Sőt, éppen a meglévő, működő én-tudat hozta meg a döntést: segítséget kell kérni.

A kérelmezők több mint 80 %-a nő volt. Ez egyrészt abból adódott, hogy az öt alapítvány közül kettőt /Zierek, Bresel/ csak özvegy asszonyok, illetve idősebb leányok számára írtak ki, másrészt abból, hogy további kettő /Meskó, Nikelszky/ elaggott városi lakosokat kívánt segíyezni. A nők átlagéletkora pedig akkor is magasabb volt a férfiakénál.

Az első világháború idején /is/ a kérvényezőik tekintélyes hányada idős, munkaképtelen ember volt. Alapítványi kamatokra pályázott özv. Mészáros Mihályné, akinek nemcsak saját magáról, hanem 87 éves édesanyjáról is gondoskodnia kellett.⁸ A háború kitörésekor 65 éves Koreny Róbertné köszvényes, szélütött bátyját is fenntartotta.⁹ Nagyon szegények, becsületesek, lutheránusok - írta róluk támogatást kérve az evangélikus lelkész felesége. A 76 éves Zathureczky Gyuláné éhbetegségben szenvedett.¹⁰ Segítségre szorult a több mint nyolc évtizedet megélt özv. Somlyaki Jánosné, aki mindkét lábára nyomorék volt.¹¹ 1916-ban töltötte be 87. évét özvegy Sexty Sámuelné.¹² Havi 10 korona városi segélyből élt. Gazdatiszt férje 35 éve, fia pedig 11 éve halt meg.

A vis maior nemcsak időseket, hanem középkorúakat is segítségkérésre készítetett. Özvegy Lippa Jánosnének bal szemére vak, epilepsziás beteg létre négy kiskorú gyermekről kellett gondoskodnia.¹³ Nyolc gyermek anyja volt Droppa Endréné, aki a férje elhunytá után járó csekély nyugdíjból képtelen volt ellátni őket.¹⁴

Az 1914 és 1918 utáni kérelmek arról is tanúskodnak, hogy a háború mennyire közvetlenül, milyen drasztikusan rombolta szét a családok egyensúlyát. Miközben Kistyán Lajos népfölkelőként harcolt a fronton, feleségének öt gyermeküket kellett eltartania napi 2 korona 79 filléres segélyből.¹⁵ Az orosz hadifogságba esett Papp István felesége kosztosok tartásával próbálkozott, de számítása nem vált be, a csekély állami segély pedig nem volt elegendő arra, hogy biztonságosan megéljen két kisfiával.¹⁶ A sokat betegeskedő Debrószky Andrásné férjét a háborúban veszítette el. Négy gyermekét egyedül nem tudná felnevelni, ezért kért anyagi segítséget.¹⁷

E néhány példa is mutatja, hogy a világháború súlya a hátszág népére is ránehezedett. Általános volt az életkörülmények romlása, s ez sokaknál a kritikus küszöb átlépését, a létbizonytalanságba való süllyedést jelentette. De még nagyobb gondot okozott az, amikor a család férfitagja bevonult katonának. Ezzel ugyanis nemcsak a biztos kereseti forrás szűnt meg, hanem a mikroközösség egyik támaszának, meghatározójának eltávozásával olyan űr keletkezett, amelyet nem lehetett betölteni, amelyet lelkileg nem lehetett elfogadni.

Az első világháború idején a növekvő elszegényedés kihívására a társadalom megadta a maga választát: megerősítette egyedeiben a szolidaritás élményét, megnövelte a segítőkészségét.

A kérelmekben feltáruló, méltósággal viselt emberi sorsok pedig mintha Madách Imrét igazolnák: "Az élet célja a küzdés maga."

Jegyzetek

1. Ferge Zsuzsa: Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből. Bp.,1986. 13.p.
2. Egyébként a korszakban Nyíregyházán a világi célú, szociális alapítványok száma megközelítette a húszat.
3. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Levéltára, V.B. 186. Nyíregyháza r.t. megyei város polgármesterének iratai, 1872-1944 /a továbbiakban: SZSZBMÖL V.B.186./, 1203/1889.
4. SZSZBMÖL V.B.186. XIII.38/1891.
5. SZSZBMÖL V.B.186. VII.877/1910.
6. SZSZBMÖL V.B.186. XIII.1966/1913.
7. SZSZBMÖL V.B.186. XIII.1148/1916. 8. Uo.
9. SZSZBMÖL V.B.186. VIII.15/1915.
10. SZSZBMÖL V.B.186. III.488/1916.
11. SZSZBMÖL V.B.186. III.53/1914.
12. Uo.
13. Uo.m. 6. sz.
14. Uo.m. 7. sz.
15. Uo.m. 6. sz.
16. Uo.
17. Uo.m. 6. sz.